

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะนำเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น

- 1) ด้านการพัฒนาภูมิภาค
- 2) ด้านการพัฒนาชนบท
- 3) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ
- 4) ด้านการพัฒนาการเกษตร
- 5) ด้านการพัฒนาทางอุตสาหกรรม
- 6) ด้านความจำเป็นพื้นฐาน
- 7) ด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่จะสามารถนำไปใช้ได้มากในการพัฒนาพื้นที่อำเภอปากช่อง แต่เนื่องด้วยพื้นที่นี้ยังคงมีสภาพแวดล้อมที่ดี ยังคงมีประชากรที่อยู่ในภาคการเกษตรเป็นจำนวนมากและยังมีภาคการบริการทางการท่องเที่ยวเป็นส่วนที่ทำให้อำเภอปากช่องมีสภาพเศรษฐกิจที่ดี จึงจำเป็นต้องสร้างกรอบความคิดในการวิจัยที่มีความสมดุลของแนวทางการพัฒนาหลายๆ ด้านพร้อมๆกัน

2.1 แนวความคิดและทฤษฎีด้านการพัฒนาภูมิภาค

Hirschman (1958) และ Myrdal (1957) เป็นพวกแรกที่สังเกตความน้อยของพื้นที่ของกระบวนการการพัฒนา ดังนั้น จึงสามารถเชื่อมโยงแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์และทฤษฎีการพัฒนาภาคเข้าด้วยกัน

2.1.1 Hirschman

แนวความคิดหลักของ Hirschman (1958) คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดของ เนคส์เกี่ยวกับการเจริญเติบโตอย่างสมดุล (Balanced Growth) Hirschman เชื่อว่า การลงทุนใหม่ๆ เกิดจากผลของการเพิ่มของกิจกรรมเดิม ดังนั้น การเจริญเติบโตต้องเป็นแบบไม่สมดุล (Unbalanced Growth) อุตสาหกรรมใหม่ๆ จะเกิดใกล้กับอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม ทำให้เกิดจุดเติบโต (Growing Point) ซึ่งจะทำให้พื้นที่อื่นๆ หยุดการเจริญเติบโตหรือเติบโตช้าลง

2.1.2 Myrdal

Myrdal (1957) มองการพัฒนาว่า เป็นกระบวนการการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างพื้นที่ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความแตกต่างมากขึ้นแต่กระนั้นเขาก็ยังเชื่อว่า เมื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจถึงจุดๆ หนึ่งแล้วความแตกต่างเหล่านั้นจะหมดไป Myrdal เสนอว่า มีกลไกที่สำคัญ 2 ชนิดคือ

- “Spread” ตัวอย่างเช่น ชุมชนที่กำลังเจริญเติบโตจะไปกระตุ้นการสร้างผลผลิตทางการเกษตรแก่พื้นที่รอบข้าง ส่วน
- “Backwash” ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดการไหลของของเงินทุนจากพื้นที่ๆ ด้อยกว่าไปยังพื้นที่ๆ เจริญกว่า

โดยมากพื้นที่ๆ ขาดการพัฒนาจะมีการลงทุนน้อยเช่นขาดการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ วิธีแก้ของเมอร์เดลคือจะต้องเน้น Spread ให้มากๆ ตั้งแต่แรกเริ่มมีนโยบายต่างๆ

2.1.3 Perroux

แนวความคิดของPerroux (1955) ก็คือ “Growth Pole” นั่นเองมีทั้งแนวความคิดของHirschman และเมอร์เดลรวมอยู่ในนั้น แนวความคิดนี้ก่อให้เกิดความเชื่อผิดๆ ตามมา ซึ่งโดยจริงแล้วแนวความคิดนี้น่าจะเหมาะกับองค์กรหรือกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีหน้าที่พื้นฐานและมีศักยภาพในการเติบโตที่มั่นคงมากกว่า เพอร์โรว์มอง “Growth Pole” ในทางเศรษฐกิจมากกว่าพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ในความเป็นจริงเพอร์โรว์แค่เสนอว่า การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมชั้นพื้นฐานที่มีขนาดคตินั้นจะทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

เศรษฐกิจภายนอกบางแห่งจะกระตุ้นให้เกิดการกระจุกตัวทางพื้นที่หรือก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของอุตสาหกรรมเฉพาะด้านและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่ได้หมายความว่า ถ้ากระจุกตัวกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ท้องถิ่นเฉพาะแล้วจะทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

2.1.4 Friedman

Friedman (1966) พยายามที่จะเชื่อมโยงได้แย้งเกี่ยวกับเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว โดยมุ่งไปที่ความเชื่อมโยงระหว่าง ขั้วของภาค (Regional Polarization) การปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) และการทำให้ทันสมัย (Modernization) Friedman คิดว่า ประเทศใดๆ ก็ตามย่อมประกอบด้วยภาคการผลิต (หนึ่งหรือหลายๆ สาขาการผลิต) ที่เรียกว่าศูนย์กลาง (Centre) และภาคที่เรียกว่าเขตรอบนอก (Periphery) จริงๆ แล้วสิ่งนี้ก็คือ ระบบเมืองนั่นเอง ที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ส่วนกลาง (Core) ส่วนเขตรอบนอก (Periphery) ถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์กับพื้นที่ใจกลางนั่นเอง พื้นที่ใจกลางนั้นจะมีอิทธิพลต่อเขตรอบนอกโดย

- The dominance effect : เขตรอบนอกจะอ่อนแอลงเนื่องจากการย้ายฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ และเงินทุนให้กับพื้นที่ใจกลาง
- The information effect : พื้นที่ใจกลางมีศักยภาพของการปฏิสัมพันธ์มากกว่า
- The psychological effect : พื้นที่ใจกลางมีผลกระทบทางจิตวิทยาของความสำเร็จทางนวัตกรรม
- The modernization effect : ในพื้นที่ใจกลาง คุณค่าทางสังคมและพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงเร็วเพื่อให้อัดคล้องกับวัฒนธรรม
- The linkage effect or innovation breed : นวัตกรรมก่อให้เกิดนวัตกรรม
- The production effect : เกิดโครงสร้างการให้ผลตอบแทนสูงสำหรับนวัตกรรม ซึ่งรวมไปถึงความสามารถเฉพาะทาง(Specialization) และการขยายขนาดทางเศรษฐกิจที่มีมากขึ้น

เพื่อป้องกันกระบวนการที่ทำให้พื้นที่ใจกลางขยายตัวใหญ่ขึ้นไปโดยการรับเอานโยบายการกระจายศูนย์ (Decentralization) ซึ่งหมายความว่า การลงทุนที่มากขึ้นควรจะไปลงในเขตรอบนอก

2.1.5 กระบวนการการเป็นภาค

กระบวนการการเป็นภาค สามารถแบ่งได้ตาม 3 ทรรศนะคือ

2.1.5.1 ภาคที่กลมกลืนกัน (Homogenous regions)

มาตรฐานที่ใช้กำหนดความแตกต่างระหว่างพื้นที่นั้นจะแตกต่างกันตามจุดประสงค์ของการศึกษา มาตรฐานนั้นอาจจะเป็นระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเล ธรณีสันฐาน ปริมาณน้ำฝน ประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เด่น(เช่น อีสเทิร์นชิบอर्ड) หรือส่วนผสมของหลายๆ องค์ประกอบด้วยกัน มาตรฐานนี้จะมีความแตกต่างกับพื้นที่อื่นมากกว่าจะเน้นไปที่ความแตกต่างกันภายในพื้นที่

2.1.5.2 ภาคตามหน้าที่ (Functional regions หรือ Polarized or Nodal region)

ในการกำหนดความแตกต่างระหว่างพื้นที่อยู่บนพื้นฐานที่ว่า มนุษย์จำเป็นต้องมีพื้นที่ (Space) สำหรับกิจกรรมต่างๆ และทำให้ต้องมีทำเลที่ตั้ง(Location) อย่างน้อยที่สุดกิจกรรมเหล่านี้จะต้องรวมเอาการบริหาร เศรษฐกิจ การเมือง สันทนาการ และสังคม หัวใจของสิ่งเหล่านี้คือ ความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากกิจกรรมและความจำเป็นในเรื่องของการติดต่อสื่อสาร คมนาคมระหว่างที่ตั้ง

ต่างๆ แนวความคิดนี้ เน้นความแตกต่างภายในภาค การแบ่งงานกันทำก็นำไปสู่การรวมศูนย์ของความสัมพันธ์เหล่านี้ในพื้นที่(Space) รูปแบบที่ปรากฏ คือ จะมีเส้นหลายเส้นมุ่งเข้าไปหาศูนย์กลางที่ใหญ่กว่า

2.1.5.3 ภาคตามจุดประสงค์ของการวางแผน (Planning regions)

Planning Region จะแบ่งตามจุดประสงค์ของการวางแผน มาตรการที่เสนอไว้และการพัฒนาที่ต้องการ เพื่อให้ง่ายขึ้นมักจะใช้ขอบเขตการปกครองเป็นตัวกำหนดเนื่องจากจะเก็บข้อมูลและนำแผนไปปฏิบัติได้ง่ายขึ้น แต่ก็ยังมีข้อด้อย คือ บางครั้งขอบเขตการปกครองก็ไม่เท่ากับพื้นที่ที่ต้องการวางแผน ทำให้การตัดสินใจด้อยประสิทธิภาพลง ในกรณีนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงขอบเขตการปกครองเพื่อให้เข้ากันได้แต่ก็เป็นกรยากที่จะทำเช่นนั้น ขนาดของพื้นที่วางแผน(Planning Region)อาจจะแตกต่างกันไปตามระยะเวลาของการวางแผน ยิ่งระยะเวลาของการวางแผนนานเท่าไร ขอบเขตยิ่งใหญ่ขึ้นเท่านั้น

ในการวางแผน ทั้ง Homogenous และ Functional region นั้นเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์เป็นอย่างดี แม้จะไม่ได้มีขอบเขตเหมือนกับ Planning Region นอกจากนี้ Freidmann (1966) ยังได้ให้การแบ่งแยก ภาคการวางแผน(Planning Region) ออกเป็น 5 ประเภท

- 1) Core region คือ พื้นที่ใจกลางที่มีศักยภาพด้านการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อาจมีเพียงหนึ่งหรือหลายเมืองกระจุกตัวกันโดยมีพื้นที่รอบข้าง
- 2) Upward-Transitional areas จะตั้งอยู่ใกล้ๆ กับพื้นที่ใจกลางและมีความสามารถในการรองรับการใช้ทรัพยากรอย่างเข้มข้น มีลักษณะที่ซ่อนเร้นคือมักจะเป็นแหล่งสำหรับการอพยพย้ายถิ่นเข้า ความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจจะตอบสนองต่อความต้องการที่มากขึ้นของพื้นที่ใจกลาง
- 3) Resource Frontier region เป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ โดยส่วนมากจะเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร
- 4) Downward-transitional areas เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมานาน มีเศรษฐกิจแบบชนบทที่ค่อนข้างจะหยุดอยู่กับที่ มักจะมีการอพยพย้ายถิ่นออก
- 5) Special problem region เป็นพื้นที่ที่จะต้องมีการพัฒนาเฉพาะ เนื่องจากความแปลกเฉพาะของที่ตั้งหรือทรัพยากร เช่นพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวและพื้นที่เขตชายแดน

2.1.6 Spatial organization and central places theory

ทฤษฎีการจัดเรียงทางด้านพื้นที่และทฤษฎีพื้นที่ศูนย์กลางมีดังต่อไปนี้

2.1.6.1 Von Thünen

จาก The Isolated State, 1826 เขาได้พยายามที่จะอธิบายถึงรูปแบบของพื้นที่เสมือนว่าเป็นเมืองใหญ่ๆ เมืองหนึ่งทีล้อมรอบด้วยที่ราบอันกว้างใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เท่าเทียมกันทุกพื้นที่ เมืองนี้ก็จะสนับสนุนพื้นที่ชนบทด้วยการบริการและสินค้าที่ผลิตจากโรงงาน และยังเปิดตลาดสำหรับระบายสินค้าส่วนเกินทางการเกษตรในพื้นที่ชนบท การคมนาคมขนส่งจึงมีบทบาทสำคัญ สินค้าที่มีขนาดใหญ่และหนักจะถูกผลิตในพื้นที่ใกล้ๆ เมือง ส่วนสินค้าที่มีน้ำหนักเบาจะถูกผลิตในพื้นที่ที่ไกลออกไปเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายในการขนส่งน้อยกว่า จึงทำให้เกิดวงแหวนกระจายออกจากศูนย์กลางออกไปดังแสดงในรูปที่ 2.1

รูปที่ 2.1 แสดง แบบจำลองของ Von Thünen

ในหลักการแล้ว รัฐที่โดดเดี่ยวของ Von Thünen นี้เป็นเพียงเมืองใหญ่เมืองเดียว มีระบบขนส่งที่ไม่คำนึงถึงขนาดเพียงอย่างเดียว เขาไม่เชื่อในลำดับศักดิ์ของเมืองเนื่องจากเขาคิดว่าเมืองที่เล็กกว่านั้นไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

2.1.6.2 หลักการทั่วไปของ Central Place Theory

งานของ Von Thünen ได้เป็นแรงดลใจทั้งนักภูมิศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์หลายคน ที่ศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และโครงสร้างลำดับศักดิ์ของการตั้งถิ่นฐานต่อมา ได้แก่ Christaller, Lösch และ Galpin

Christaller(1933) นั้นจะเน้นไปที่หลักการทางการตลาดและการขนส่ง แต่Lösch (1954) นั้นอธิบายภูมิศาสตร์เศรษฐกิจในแง่ของพื้นที่ตลาดที่ต่างกัน ส่วน Galpin (1915)วิเคราะห์พื้นที่ศูนย์กลางจากมุมมองจากชนบท

สรุปโดยทั่วไปแล้วทฤษฎีพื้นที่ศูนย์กลาง (Central Place Theory) จะมีแนวความคิดหลักๆ ดังนี้

- ความเป็นแบบเดียวกันของกายภาพและวัฒนธรรม
- พื้นที่หน่วยที่ไม่มีขอบเขตจำกัด
- การเข้าถึงศูนย์กลางอย่างเท่าเทียมกันในทุกๆ ทิศทาง
- พฤติกรรมของผู้บริโภคที่สมเหตุสมผล

ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สภาพการณ์เช่นนี้ไม่เคยเกิดขึ้น แนวความคิดหลักของทฤษฎีพื้นที่ศูนย์กลาง (Central Place Theory)คือ พิสัยของสินค้าและกำลังซื้อต่ำสุด ที่จะแสดงถึงลำดับของการตั้งถิ่นฐานและความเป็นศูนย์กลางของที่ใดที่หนึ่ง

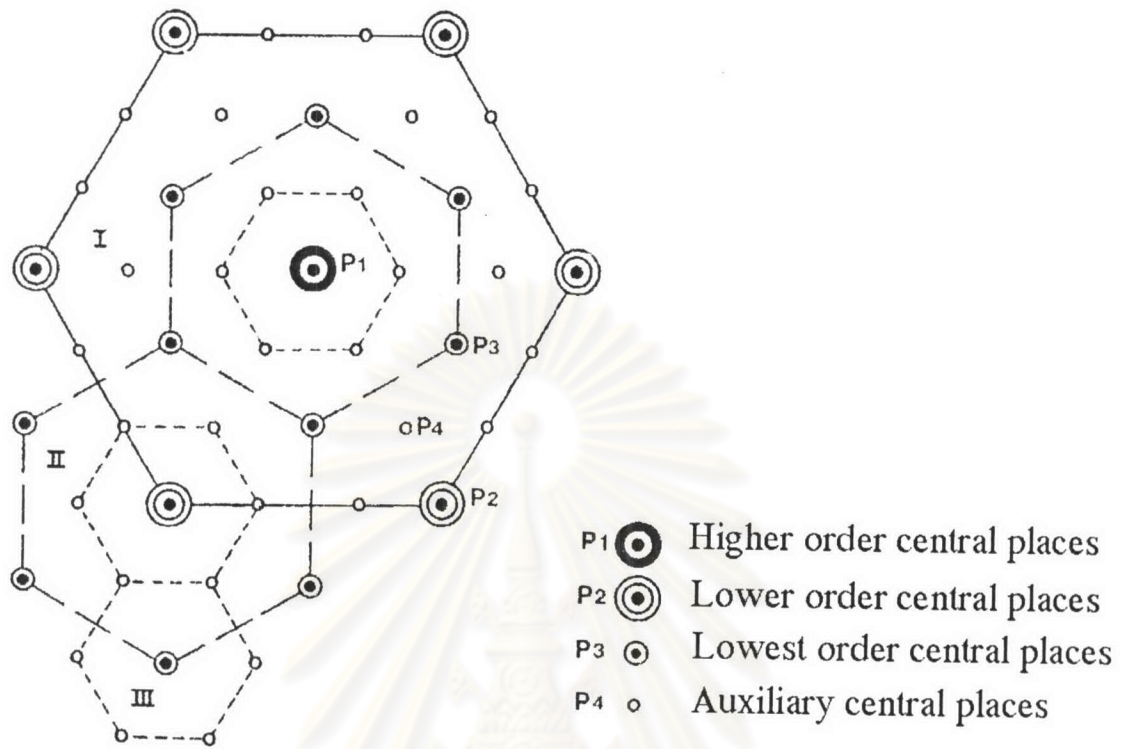
พิสัยของสินค้า คือ ระยะทางที่ประชาชนใช้เดินทางเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการที่ต้องการ นอกจากระยะทางแล้วยังมีความหลากหลายของสินค้า คุณภาพและราคาก็เป็นสิ่งสำคัญ

และกำลังซื้อต่ำสุด คือ กำลังซื้อต่ำสุดโดยรวมที่จะก่อให้เกิดความต้องการที่เพียงพอสำหรับสินค้าหรือบริการบางชนิดเช่น หมอรักษาฟันจะต้องมีคนใช้อย่างน้อยที่สุดจำนวนหนึ่งมิฉะนั้นแล้วหมอคนนั้นต้องย้ายไปหาที่ใหม่ในการดำเนินกิจการ

ลำดับของการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ก็มีผลจากปัจจัยทั้งสองอย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว บางพื้นที่ก็จะมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางมากกว่าพื้นที่อีกแห่งหนึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของประชากร ไม่ใช่ขนาดของพื้นที่ศูนย์กลางโดยตัวของมันเอง การตั้งถิ่นฐานสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายระดับตั้งแต่ระดับชาติ ระดับสูง ระดับกลาง ระดับต่ำ หรือระดับเสริม ศูนย์กลางของพื้นที่ก็จะสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศูนย์กลางในระดับต่างๆ ลดหลั่นกันไป

2.1.6.3 แบบจำลองของChristaller (Christaller's models,1933)

แบบจำลองหลักของChristaller มีพื้นฐานมาจากหลักการทางการตลาด การนำหลักการนี้ไปใช้ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ตามลำดับขั้นระหว่างพื้นที่ศูนย์กลาง เช่นพื้นที่ตลาดศูนย์กลางเมืองที่เป็นรูปหกเหลี่ยมซ้อนทับกัน พื้นที่ตลาดมีขนาดต่างกันตั้งแต่ขนาดพื้นที่ใหญ่มากไปจนถึงขนาดเล็กมาก ทั้งในแง่ขอบเขตและขนาดประชากร แสดงให้เห็นได้ดังรูปที่ 2.2

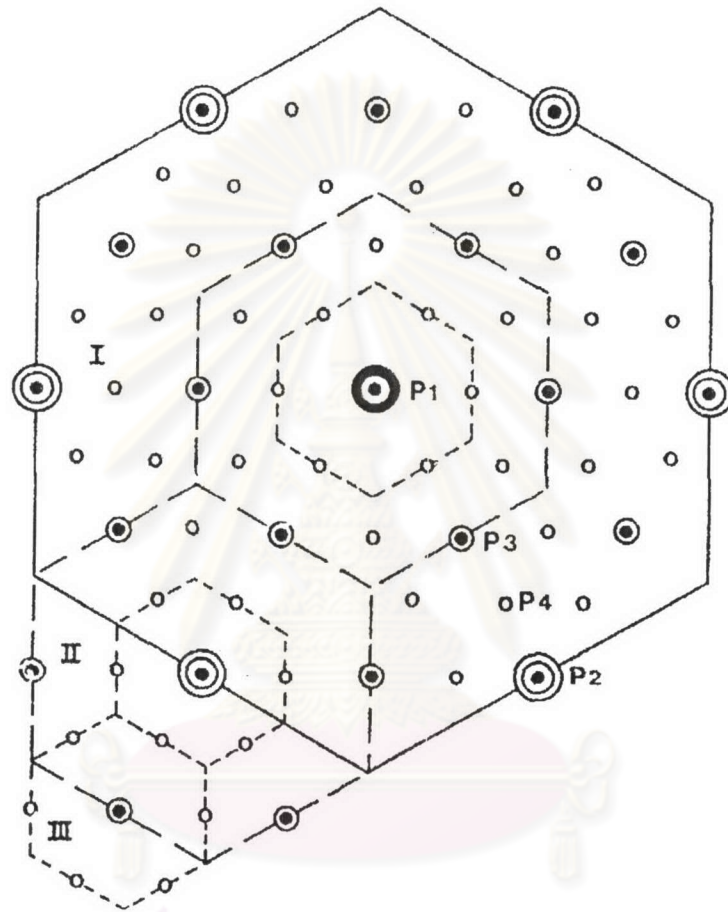

รูปที่ 2.2 แสดงแบบจำลองการกระจายของศูนย์กลางตามลำดับค้ำย โดยหลักทางการตลาด

การนำหลักการทางการตลาดไปใช้จริงนี้จะก่อให้เกิดรูปแบบพื้นที่ที่ให้ค่าสูงสุดของการกระจายสินค้าและบริการด้วยศูนย์กลางพื้นจำนวนที่น้อยที่สุด

Christaller ก็ได้พัฒนาแบบจำลองที่สองที่มีพื้นฐานอยู่บนหลักการทางการขนส่งดังแสดงในรูปที่ 2.3 ที่ว่า การเคลื่อนย้ายสินค้าให้ได้สูงสุดด้วยค่าใช้จ่ายที่ต่ำสุด โดยตั้งพื้นที่ศูนย์กลางให้อยู่ในเส้นทางตรงกันทั้งหกจุด โดยการหมุนหกเหลี่ยม(จากที่ได้กล่าวมาก่อนหน้าแล้ว) ที่ระดับ P4 ปัญหาคือต้องเพิ่ม P3 เข้าไปถึงสองเท่าซึ่งในแง่ของการตลาดแบบจำลองนี้จึงมีประสิทธิภาพน้อยกว่า

Christaller ยังคิดว่า พื้นที่เศรษฐกิจนี้เป็นผลมาจากหลักการ “แยกสังคมและการเมืองออกจากกัน” โดยศูนย์กลางด้านการปกครองหลักและรองลงไป(เพื่อความสะดวกในด้านการปกครอง) อาจไม่สอดคล้องกับหลักการทางเศรษฐกิจ

รูปที่ 2.3 แสดงแบบจำลองการกระจายของศูนย์กลางตามลำดับศักยภาพ โดยหลักการทางการจราจร

2.1.6.4 Losch networks

Losch (1954) เริ่มการวิเคราะห์ของเขาในหมู่บ้านเกษตรกรรมที่ Nucleated ซึ่งกระจายเป็นลักษณะสามเหลี่ยมในพื้นที่ราบทางการเกษตร สามเหลี่ยมหกอันประกอบเป็นพื้นที่ตลาดพื้นฐานทรงหกเหลี่ยม โดยสินค้าต่างชนิดกันมีพิสัยที่แตกต่างกัน และสินค้านั้นต้องการพื้นที่หกเหลี่ยมหลายอันแตกต่างกัน ก่อให้เกิดโครงข่ายของพื้นที่ตลาดที่ซับซ้อนมาก นอกจากนี้ศูนย์กลางยังสามารถขยายพื้นที่ตลาดได้มากขึ้นโดยการหมุนหรือขยายพื้นที่หกเหลี่ยม

ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องมีการจัดเรียงหกเหลี่ยมที่สวยงามเสมอไป ไม่จำเป็นต้องมีศูนย์กลางลำดับเดียวกันเสมอไป และอาจจะมีหน้าที่เฉพาะที่แตกต่างกันอย่างมากไปเลยก็ได้

2.1.6.5 Galpin's market area

Galpin (1915) มองพื้นที่ศูนย์กลางจากมุมมองจากชนบท จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ ออกมาเป็นแผนที่ ที่แสดงถึงพิสัยด้านพื้นที่ของสินค้าและบริการในรัศมีของจุดเฉพาะจุดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ "พื้นที่แลกเปลี่ยน (Trading Zone)" เสียทีเดียว จุดบางจุดอาจจะมีขนาดใหญ่กว่าจุดอื่น ซึ่งท้ายที่สุดก็พบว่า มีปัจจัยทางกายภาพมาเป็นตัวกำหนดรูปร่างของพื้นที่แลกเปลี่ยนนี้

สิ่งสำคัญที่Galpin ค้นพบ คือ ขอบเขตการปกครองมีผลต่อรูปแบบและประสิทธิภาพที่ควรจะเป็นของโครงสร้างตามลำดับที่เหมาะสม ท้ายที่สุดเขาเสนอ กระบวนการการวางแผน 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ขั้นตอนของการลงแผนที่ของลักษณะทางสังคม(Social Topography) สินค้าและบริการที่มีและอยู่ในพิสัยเท่าไร
- 2) ขั้นตอนของการจัดตั้งรูปแบบที่เหมาะสมของการปกครองส่วนท้องถิ่น(Community Government) ถึงสามารถไปสู่ขั้นที่สามได้
- 3) ขั้นตอนของการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องและข้อบกพร่องที่มีอยู่

2.1.6.6 Central place theory and delineation of functional regions

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานขึ้นอยู่กับความแตกต่างของความหนาแน่นประชากรและความแตกต่างในเรื่องของรายได้ซึ่งหมายถึงกำลังซื้อ ที่นอกเหนือไปจากสภาพทางกายภาพเช่นพื้นที่ที่เป็นหนองน้ำ แม่น้ำหรือภูเขา ศูนย์กลางเหล่านี้อาจมีหลายหน้าที่หรือมีหน้าที่เฉพาะเป็นอย่างๆ ไป เช่นศูนย์กลางทางการอุตสาหกรรม การปกครอง การศาสนา การทหารหรือกิจกรรมด้านการฝึกอบรม โดยที่ในตอนแรกก็จะชักนำประชากรจำนวนมากเข้าไปในพื้นที่และนำไปสู่การขยายตัวของความต้องการด้านการบริการอื่นๆ

ศูนย์กลางทางการอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงกันนั้นมีความสำคัญต่อการแบ่งภาคตามหน้าที่ แต่ไม่ควรที่จะลืมว่าการตั้งถิ่นฐานและภาคก็ถูกกำหนดโดยสภาพทางกายภาพที่ไม่ใช่เชิงเศรษฐกิจของสภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ

2.1.6.7 ระบบตลาดและการพัฒนา (Market systems and their development)

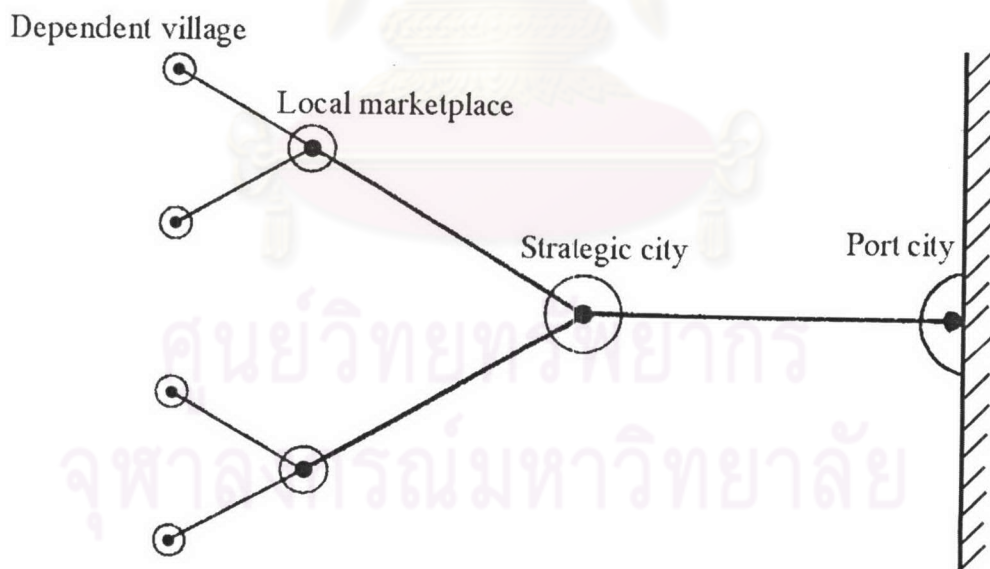
โครงข่ายของพื้นที่ศูนย์กลางและหน้าที่ของพื้นที่ศูนย์กลางมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับระบบคมนาคมขนส่งและระบบสื่อสารโทรคมนาคม โดยโครงข่ายเหล่านี้สามารถแยกออกได้เป็น 2 ระบบ

2.1.6.8 ระบบตลาดแบบ Dendritic (Dendritic Market System)

ประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะมีระบบตลาดแบบ Dendritic ที่เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันดังแสดงในรูปที่ 2.4

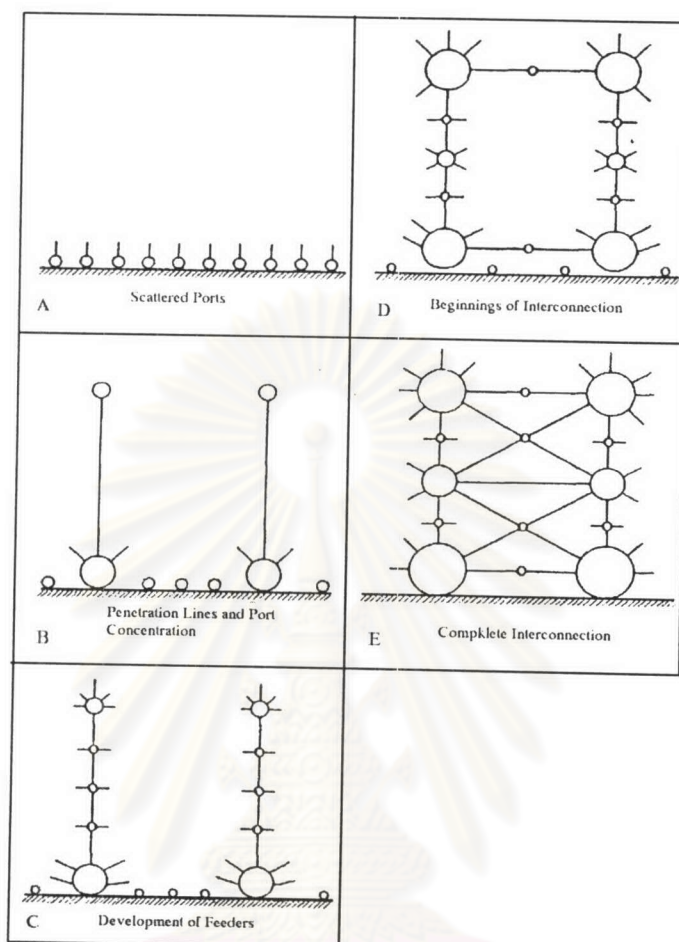
ระบบตลาดแบบนี้ประกอบไปด้วย

- 1) เมืองท่า มักจะเน้นการนำเข้าส่งออก เป็นศูนย์กลางด้านการบริโภคน เป็นเมืองหลวงของชาตินั้นเอง
- 2) เมืองยุทธศาสตร์
- 3) พื้นที่ตลาดท้องถิ่น ซึ่งพึ่งพาเมืองยุทธศาสตร์สำหรับการขนส่ง การแปรรูป ฯลฯ
- 4) หมู่บ้าน ที่ต้องพึ่งพา

รูปที่ 2.4 แสดงองค์ประกอบหลักของระบบตลาดแบบคล้ายระบบประสาท

ในระบบนี้มีการค้าใน"แนวตั้ง"ในการส่งออกสินค้าที่มีกำไรสูง จะเข้มแข็งกว่าการค้า"แนวนอน"ที่มีการแข่งขันกันสูงและมีขนาดเล็กในสินค้าที่บริโภคและที่ผลิตเองได้ พ่อค้าในเมืองและระบบผูกขาดด้านการค้าของผลผลิตที่ส่งออกจะมีอยู่เคียงข้างกันในผู้ค้า"แนวนอน"

รูปที่ 2.5 แสดงขั้นตอนในอุดมคติของระบบตลาดและการขนส่งแบบสานกันเป็นเครือข่าย ถนนและระบบสื่อสารต่างๆ เป็นลักษณะเส้นตรงคล้ายหลักการของChristaller ในเรื่องที่ตั้งของศูนย์ชนบทก็คล้ายกับของChristaller ด้วยเช่นกัน

2.1.6.9 Intermeshed Market System

ระบบตลาดแบบตาข่ายสานกันแท้จริงแล้วเหมือนกับแบบจำลองของChristaller บนพื้นฐานของหลักการตลาดที่พึ่งพาตลาดภายนอกน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความต้องการวัตถุดิบ ดังเช่นเมืองในประเทศจีนส่วนใหญ่ที่พื้นที่รอบเมืองสามารถสนับสนุนเมืองด้วยวัตถุดิบต่างๆได้ นอกจากนี้ ระบบตลาดแบบนี้ยังสามารถสนับสนุนวัตถุดิบให้แก่ประเทศที่พัฒนาและสามารถที่จะเพิ่มความสามารถเฉพาะทางและการค้าในระดับภาคหรือระหว่างภาคในประเทศที่กำลังพัฒนา

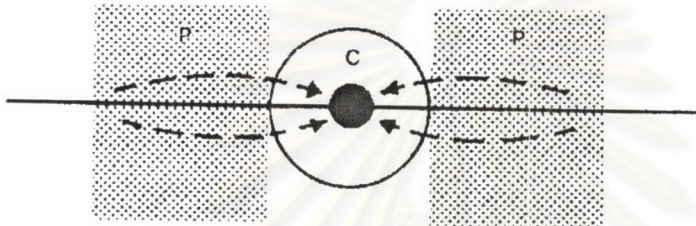
Taaffe et al(1963) ได้เสนอรูปแบบการวิวัฒนาการของระบบตลาดและระบบขนส่งสานกันเป็นโครงข่ายดังแสดงในรูปที่ 2.5 ซึ่งจะเห็นว่า เป็นขั้นตอน(Process) ไม่ใช่อนุกรมของขั้นตอนที่แยกออกจากกัน(A series of separate stages)

ส่วนFriedman (Friedmann,1966)เห็นว่าการก่อตัวของพื้นที่เป็นอนุกรมของขั้นตอนที่เฉพาะ โดยที่แต่ละขั้นตอนมีลักษณะรูปแบบเฉพาะของ Spatial organization

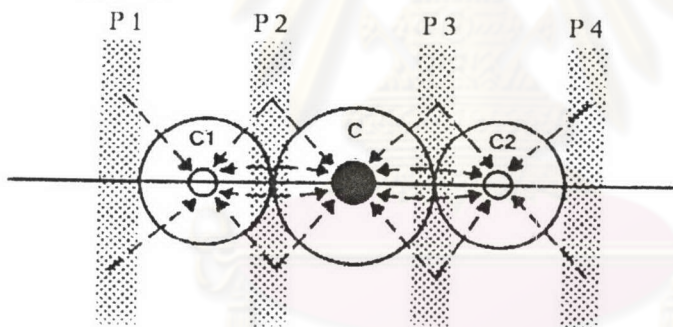
Stage I (pre industrialization) : Independent localcentre, no hierarchy

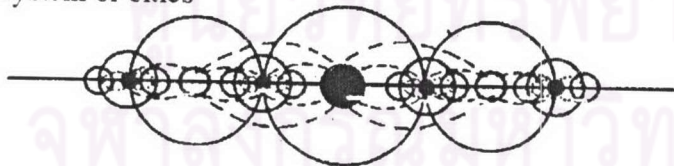
Stage II (incipient industrialization) : A simple strong centres with stagnating large periphery

Stage III (industrial maturation) : A single national centre and strong peripheral subcentres

Stage IV (mass consumption) : A functionally interdependent system of cities

รูปที่ 2.6 แสดงอนุกรมของฟรีดแมนของขั้นตอนในการก่อตัวของพื้นที่

แต่ Friedman ก็มีข้อแม้ว่า จะต้องเป็นรูปแบบสำหรับการเจริญเติบโตแบบเมืองหรืออุตสาหกรรมไม่ใช่รูปแบบการพัฒนาชนบทหรือการบริการ นอกจากนี้ เขายังแนะนำว่า เมืองโตเดี่ยวที่ทำหน้าที่ได้ไม่ดี (Dysfunctional) ในประเทศที่กำลังพัฒนาควรจะมีนโยบายที่จะส่งเสริมการเจริญเติบโต

โตด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่ศูนย์กลางโดยรอบด้วยการเลือกที่ตั้งของศูนย์กลางอย่างระมัดระวัง ซึ่งบางคนแย้งว่า เป็นการมองจากการสนับสนุนให้กระบวนการการเป็นเมืองหรืออุตสาหกรรมเป็นแรงสำคัญของภาวะทันสมัยและการพัฒนา และJohnson(1970) ได้กล่าวว่า ประเทศที่กำลังพัฒนาไม่สามารถที่จะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วถ้าไม่ได้จัดโครงสร้างด้านพื้นที่เสียใหม่ เช่นบทบาทหน้าที่ของการตั้งถิ่นฐาน

หากการเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมจะสำเร็จได้ ต้องขึ้นอยู่กับการปฏิบัติและการทำให้เป็นเชิงพาณิชย์ของภาคเกษตรกรรมด้วยความช่วยเหลือของลำดับพื้นที่ศูนย์กลางที่ทำหน้าที่หลายอย่างในตัวเอง แต่ภาคเกษตรก็ยังมีผลสำคัญในด้านการผลิตวัตถุดิบให้แก่คนเมือง ขณะเดียวกันก็เป็นผู้บริโภคสินค้าอุตสาหกรรมด้วย ดังนั้นการขาดระบบลำดับศูนย์กลางจะยับยั้งการพัฒนาด้านเกษตรกรรมทั้งในแง่ของการเจริญเติบโตและการกระจายรายได้โดยเฉพาะในพื้นที่โดยรอบ

โครงข่ายศูนย์กลางที่วางแผน(ภายใต้กรอบระดับภาคและระดับประเทศ)จำต้องมีเพื่อ

- เพิ่มระดับของการบริการด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นในพื้นที่ชนบท
- จัดตั้งมาตรฐานที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงแต่ไม่สูงเกินจริง ทางด้านเศรษฐกิจทั้งในปัจจุบันและในอนาคต
- ค่อยๆ พัฒนาระบบตลาด(ด้านขนส่ง)ที่สานกัน(Intermeshed)
- ส่งเสริมรูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมที่กระจายมากขึ้น

ท้ายที่สุดJohnson(1970) ได้กล่าวว่า การวางแผนศูนย์กลางชนบทที่ให้บริการด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ดีขึ้นสำหรับคนจนในชนบทซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของการพัฒนาชนบทนั่นเอง

2.1.6.10 ลำดับศูนย์กลาง(The centre hierarchy)

เป็นที่รู้กันดีแล้วว่า ลำดับศูนย์กลางชั้นสูงได้พัฒนาไปมากในการวางแผนและการลงทุนระดับชาติ ก่อให้เกิดการกระจุกตัวของประชากรและการงานที่ดีในเพียงไม่กี่เมืองใหญ่ๆ อันเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาในอดีต ดังนั้น ถ้ามีเจตนาารมณ์ทางการเมืองและนโยบายที่เหมาะสมแล้วก็เป็นไปได้ที่จะค่อยๆ เปลี่ยนการเติบโตที่ไม่สมดุลในปัจจุบันของศูนย์กลางระดับเมืองและการละเลยการพัฒนาชนบท ในอดีตการวางแผนพัฒนาชนบทมักจะมีลักษณะของการวางแผนระดับเล็ก(Micro planning) และเน้นโครงการระดับท้องถิ่นหรือหมู่บ้านมากเกินไป แต่หมู่บ้านเกษตรกรรมที่อาจมีประชากร 200-500 คนนั้นก็อาจไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจของการบริการด้านสังคมและเศรษฐกิจโดยส่วนใหญ่

ส่วนหนึ่งของการพัฒนาชนบทที่ล้มเหลวอาจมาจากการขาดโครงสร้างทางพื้นที่ที่เล็กใหญ่ตามลำดับที่เพียงพอที่จะเชื่อมพื้นที่ชนบทและพื้นที่ศูนย์กลางลำดับที่สูงกว่า ที่อาจจะพบในแนวความคิด(USAID,1976)ที่ว่า “ภาค(เกษตรกรรม)เป็นองค์ทางเศรษฐกิจที่หลายประเทศอยู่ในระดับจังหวัดที่อาจมีตั้งแต่หลายแสนคนถึงหลายล้านคน ภาคอาจจะตอบรับกับองค์ทางการปกครองที่เล็กกว่ารัฐ ที่ภายในภาคนั้นจำนวนหมู่บ้านเกษตรกรรมที่มากมายนั้นได้รับบริการโดยผานศูนย์กลาง 3 ลำดับที่เชื่อมโยงกันได้แก่

- 1) เมืองระดับภาค(The regional city) ที่มีประชากรประมาณ 50,000 คน ถ้าเมืองนี้มีหน้าที่อื่นเพิ่มเติมเช่นมีภาคยุติธรรมิ จำนวนประชากรอาจมากกว่านี้มาก
- 2) เมืองระดับเขต(The district city) ซึ่งศูนย์กลางเมืองระดับเขตอาจมีประชากร 50,000-200,000 คนหรือในกรณีที่สูงสุดถึง 50,000-500,000 คน มีพื้นที่บริการประมาณ 100-5000 ตร.กม.
- 3) เมืองระดับท้องถิ่น(The locality town) มีพื้นที่บริการประมาณ 3000 ตร.กม. มีประชากรประมาณ 5,000-20,000 คน โดยที่ตั้งของฟาร์มไม่ไกลเกินกว่าที่ชาวไร่ชาวนาจะไปกลับและทำธุระได้จากบ้านถึงศูนย์กลางตลาดภายในวันเดียว

ในความเป็นจริงตัวเลขประชากรและพื้นที่ก็ไม่ถูกต้องนักขึ้นอยู่กับพิสัยของสินค้า ที่จะกำหนดลำดับของศูนย์กลาง และความเป็นศูนย์กลางเฉพาะทางก็ยิ่งขึ้นอยู่กับความหนาแน่นประชากรและระดับของการพัฒนา(รายได้)ของพื้นที่นั้นๆ จึงไม่มีตัวเลขใดสมบูรณ์ถูกต้องขึ้นอยู่กับพื้นที่และช่วงเวลา ทั้งยังสามารถนำไปใช้กับการผสมกันระหว่างการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละระดับของศูนย์กลางแต่ละระดับด้วย

แต่ละประเทศใน ESCAP ก็ไม่เหมือนกันเช่นในอินเดียจะแบ่งเป็น 4 ระดับที่เชื่อมโยงกันได้แก่ เมืองตลาด เมืองบริการ หมู่บ้านบริการและหมู่บ้านพื้นฐาน

หมู่บ้านพื้นฐานถูกกำหนดโดยขนาดของฟาร์มมาตรฐาน(15 เอเคอร์) จะต้องมิโรงเรียนปฐมนที่มีนักเรียน 125 คนเป็นอย่างน้อยที่สุด ควรจะมีประชากรอย่างน้อย 1000-1200 คน และมีพื้นที่ประมาณ 12- 15 ตร.กม.

ตำแหน่งของหมู่บ้านบริการถูกกำหนดโดยโรงเรียนมัธยมต้น มีประชากรประมาณ 4000-5000 คน และอาจถึง 8000-10000 คน ในพื้นที่ๆจำเป็น

เมืองบริการให้บริการ 12 หมู่บ้านพื้นฐานและ 3 หมู่บ้านบริการ มีประชากรประมาณ 32000-40000 คนและอาจถึง 8000-10000 คน ในพื้นที่ๆจำเป็น

เมืองตลาดมีประชากร 20000-50000 คนและอาจถึง 116000-170000 คน ในพื้นที่ๆจำเป็น หรือให้บริการพื้นที่ 3 เมืองบริการ

สรุปคือ จะต้องมีการศึกษาถึงความเหมาะสมของสถานะการในภาคนั้นๆ ถึงความเหมาะสมของลำดับศูนย์กลาง จำนวนศูนย์กลาง ขนาดของศูนย์กลาง จำนวนประชากรในศูนย์กลาง อะไรจะเป็นสัดส่วนที่พอเหมาะขึ้นอยู่กับความต้องการและข้อจำกัดของท้องถิ่นนั้นๆ แม้การศึกษาจะยาก แต่ก็มีความจำเป็นสำหรับนักวางแผน

2.2 แนวความคิดด้านการวางแผนและการพัฒนาชนบท (Rural development and planning)

ส่วนใหญ่การวางแผนภาคในการพัฒนาประเทศจะเชื่อมโยงกับการพัฒนาชนบท แม้แต่ในนโยบายของ World Bank(1975) ยังได้กำหนดไว้ว่า การพัฒนาชนบทเป็นยุทธศาสตร์ที่ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนในชนบทดีขึ้น เนื่องจากการพัฒนาชนบทจะเน้นถึงการลดความยากจนลง ซึ่งต้องมีความชัดเจนในการเพิ่มผลผลิตและการเพิ่มผลิตภาพในการผลิต และจะเกี่ยวกับ Modernization และ Monetization ของสังคมชนบท นอกจากนี้ ต้องเปลี่ยนแปลงจากการสันโดษแบบดั้งเดิมไปสู่การร่วมมือกัน เศรษฐกิจระดับชาติและยังต้องรวมเอาระดับที่ยอมรับได้น้อยที่สุดของการมีอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษาและสุขภาพที่ดี

2.3 แนวคิดและทฤษฎีทั่วไปทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ในช่วงปี 1950-1959 บทความทางการพัฒนาเศรษฐกิจ มี 2 ทิศทางที่สำคัญคือ

- Evolutionist Theories ในช่วง ปี 1950-1964
- Theory of Dependency และ Spatial Polarization (หรือเรียกว่า Centre-Periphery Models)

2.3.1 Evolutionist school

แนวความคิดของ Rostow(W.W. Rostow, 1969) นักประวัติศาสตร์ทางเศรษฐกิจชาวอเมริกา ได้อธิบายถึงการระบอบการการพัฒนาย่างเป็นขั้นตอนที่ทุกประเทศต้องเป็นไปดังนี้

- 1) Traditional period
- 2) Transitional period
- 3) Take-off period
- 4) Drive to maturity period
- 5) Mass consumption period

จุดสำคัญที่Rostowเน้น คือ ในช่วงที่สอง ที่เน้นบทบาทของการเกษตรในการเพิ่มผลผลิตอาหารมากขึ้น และการขยายเงินทุนตลาด(Market Fund)ไปสู่ภาคที่ทันสมัย ส่วน Nurske (1953) แม้จะเห็นด้วยกับRostowในเรื่องบทบาทของผู้ประกอบการ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่มาพร้อมกับการพัฒนา แต่เขาไม่เห็นด้วยในเรื่องของการมีสาขานำ(Leading Sector) Nurske กลับชอบการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สมดุลมากกว่า (Balanced Growth) แนวความคิดอย่างนี้น่าจะใช้ได้ในเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วเช่นอังกฤษ

2.3.2 Dualism and Theory of Modernization

Dualism Model ที่เกิดขึ้นในยุค 1950-1959 นั้น ดูเหมือนจะปรับให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงของประเทศที่ด้อยพัฒนามากกว่า โดย Boeke นักเศรษฐศาสตร์ชาวดัตช์ ได้ให้ความเห็นว่าระบบทุนนิยมในประเทศที่นำเอาระบบนี้ไปใช้นั้น ระบบทุนนิยมจะเอื้อประโยชน์ให้เฉพาะประชากรในเขตเมืองมากกว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในพื้นที่ชนบท นอกจากนี้ระบบทุนนิยมยังละลาย สถาบันและความผูกพันทางวัฒนธรรมของสังคม และท้ายที่สุดทำให้เกิดความเสื่อมถอยในหมู่บ้านมากกว่าจะเป็นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป

ส่วนLewis (Lewis, 1954) เชื่อว่า ภาคเกษตรที่ล้าหลังมักจะเสียแรงงานให้กับภาคที่ทันสมัยกว่าเช่นภาคอุตสาหกรรม และการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการสะสมทุน (Capital Accumulation) ในภาคที่ทันสมัยกว่า และโดยผ่านการซึมซับของแรงงานเกษตรในภาคอุตสาหกรรม ผลคือ สถานการณ์ของบางพื้นที่ จะมีความสามารถเฉพาะในการผลิตอาหารและวัตถุดิบ และจำเป็นต้องรับเอาการลงทุนที่เข้าไปจากภายนอกพื้นที่

2.3.3 Modernization theory

ขณะเดียวกันแนวความคิดของ Boeke ก็ได้ทำให้นักสังคมวิทยาหันมาสนใจในด้านสังคมและวัฒนธรรมในกระบวนการการพัฒนาโดยRoger และ Deutsch โรเจอร์นั้นแยกความแตกต่างระหว่างการเปลี่ยนแปลงสังคมเป็น 2 ระดับ คือ ขั้นการพัฒนา (Development) และขั้นการทำให้ทันสมัย (Modernization) ขั้นการทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการระดับปัจเจกบุคคลซึ่งจะเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมให้ซับซ้อน เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น

สำหรับ Deutsch แล้ว รัฐ-ชาตินั้นเป็นโครงสร้างที่ควบคุม ส่วนประชากรเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ความเจริญของการสื่อสารและระบบขนส่งคมนาคมเป็นส่วนสำคัญของ Modernization

การสื่อสารและการกระจายสินค้าเป็นกลไกพื้นฐานในการกระจายการพัฒนา ดังนั้น ศูนย์ชนบทจึงมีส่วนสำคัญในการกระจายนวัตกรรม

John Friedman (1959) ได้สร้างความเชื่อมโยงระหว่าง Evolutionist Idea และทฤษฎี Dependency Theory และ Spatial Polarization เขาเห็นว่า หัวใจของ Dualism คู่ขนานไปกับเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยนและเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง ในแง่ที่เศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยนทำให้เกิดส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปลงทุนต่อในกระบวนการผลิต แต่เศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองไม่ได้ก่อให้เกิดส่วนเกินและไม่ได้ใช้อย่างสิ้นเปลืองสุรุ่ยสุร่าย

รูปแบบอย่างง่ายของ Dual Economy คือ Plantation Economy ในตอนแรก Subsistence Sector เพียงแต่ให้แรงงาน แต่ในขั้นต่อมา Subsistence Sector กลับถูกเจาะโดยระบบทุนนิยมสมัยใหม่

2.3.4 Dependency model

ในยุคปลาย 1960 พบว่า มีสาเหตุจากภายนอกของการด้อยพัฒนา เนื่องจากว่า ความไม่เท่าเทียมระหว่างประเทศนำไปสู่การดึงเอาทรัพยากรจากประเทศที่ล้าหลังกว่าไปยังประเทศที่เจริญก้าวหน้ากว่า

Dependency Theory เน้นปรากฏการณ์ประเภทที่ต้องพึ่งพาการส่งออกและมีลักษณะของความเสื่อมถอยของการทดแทนการนำเข้าทางการค้า ทฤษฎีนี้พยายามอธิบายปรากฏการณ์ ของความยากจนและการย่ำอยู่กับที่ของประเทศที่ด้อยพัฒนามากว่า

เศรษฐกิจที่พึ่งพามีลักษณะของความแตกต่างกันอย่างมากในระดับค่าแรงภายในประเทศที่เป็นผลมาจากแรงงานท้องถิ่นราคาถูกและการใช้เทคโนโลยีที่เน้นเงินทุน(Capital Intensive Technology)

2.3.5 Distribution Model

การพัฒนาไม่ได้หมายความว่า เป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวแต่จะต้องเกี่ยวกับความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยส่วนรวม ดังนั้น ความเจริญทางเศรษฐกิจน่าจะต้องมีความหมายที่กว้างกว่านี้

การพัฒนาจะต้องรวมเอาการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันซึ่งรวมไปถึงการกระจายรายได้ประชาชาติ การกระจายความรู้และการกระจายอำนาจ รัฐและนักวางแผนต้องคำนึงถึงปัญหาเหล่านี้ เช่น

ความยากจนของประชาชน การอดอยากของประชาชน การขาดแคลนบริการสาธารณะต่างๆโดยไม่ใช้เพียงแต่การคำนึงถึงความอยู่รอดทางการเมืองเท่านั้น

Adelman (1977) กล่าวว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรในโลกที่ 3 ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาเช่นเดียวกับ การว่างงาน การผิดหลักโภชนาการ ความยากจนขั้นแค้นและความหิวโหยก็เพิ่มขึ้นมากเช่นกันหรืออาจจะกล่าวได้ว่าสถิติความเจริญทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นจากรายจ่ายของคนจนทั้งในเมืองและชนบทนั่นเอง

ดังนั้นเพื่อที่จะบรรลุถึงการกระจายอย่างเป็นธรรมมากขึ้น จำเป็นต้องกระจายองค์ประกอบหลักของการผลิต ก่อนที่จะชี้วัดออกมาว่า มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง

2.3.6 Basic needs

ยุทธศาสตร์การกระจายให้เท่าเทียมกันอีกรูปแบบหนึ่ง คือ การกระจายความจำเป็นขั้นพื้นฐานทั้งจากด้านรายได้และบริการในส่วนที่ยากจนที่สุดในประเทศที่กำลังพัฒนา สำหรับประเทศไทย คือระดับชนบทหรือระดับภูมิภาค โดยเฉพาะทางด้านการสาธารณสุข เพื่อให้แรงงานนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้นให้มีความสามารถในการผลิตมากขึ้นเพื่อลดความยากจนลงไป

2.3.7 ฐานเศรษฐกิจและที่ไม่ใช่ฐานเศรษฐกิจ(Basic and non-basic)

Johnson(1970) กล่าวว่า กิจกรรมบางอย่างของเมืองๆ หนึ่งถูกกำหนดให้ประชากรที่อาศัยในที่อื่น กิจกรรมนั้นก็ก่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินในเมือง ขณะที่กิจกรรมอื่นที่ถูกกำหนดให้แก่ประชากรที่อาศัยอยู่ในเมือง ก็จะทำให้เกิดการหมุนเวียนของเงินโดยไม่ได้เพิ่มจากที่มีอยู่

ดังนั้น ฐานเศรษฐกิจของคนในเมืองเกิดจากการผลิตสินค้าและบริการสำหรับตลาดนอกพื้นที่ ขณะที่Non-Basic Sectorเพียงแค่เติมเต็มสิ่งของจำเป็นสำหรับคนเมือง โดยไม่เกี่ยวกับประเภทของกิจกรรมเช่น การค้าปลีก การขนส่ง Non-Basic Sectorพึ่งเงินตราจากภายนอกที่ถูกชักนำมาโดยฐานเศรษฐกิจของเมือง ดังนั้น แนวความคิดนี้เป็นจริงทั้งในระดับเมืองและระดับภาค

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วการเติบโตของภาคเกิดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นการส่งออก ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การขยายตัวของNon-Basic Sector ถ้ารายได้จากกิจกรรมพื้นฐานได้ถูกใช้จ่ายภายในภาคแล้วจะก่อให้เกิดMultiplier Effectซึ่งจะก่อให้เกิดการขยายตัวของการพัฒนาอย่างมาก

การเกษตรจึงมีหน้าที่พื้นฐานในแง่ที่การเกษตรผลิตมากกว่าที่จำเป็นต้องใช้ในภาคและอาจมีบางส่วนที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาของภาคได้

2.4 แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาทางอุตสาหกรรม

การพัฒนาทางอุตสาหกรรมนั้นมีผลต่อรายได้ที่เข้ามาการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย รัฐบาลของประเทศต่างๆ ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งแนวทางการพัฒนามีดังนี้

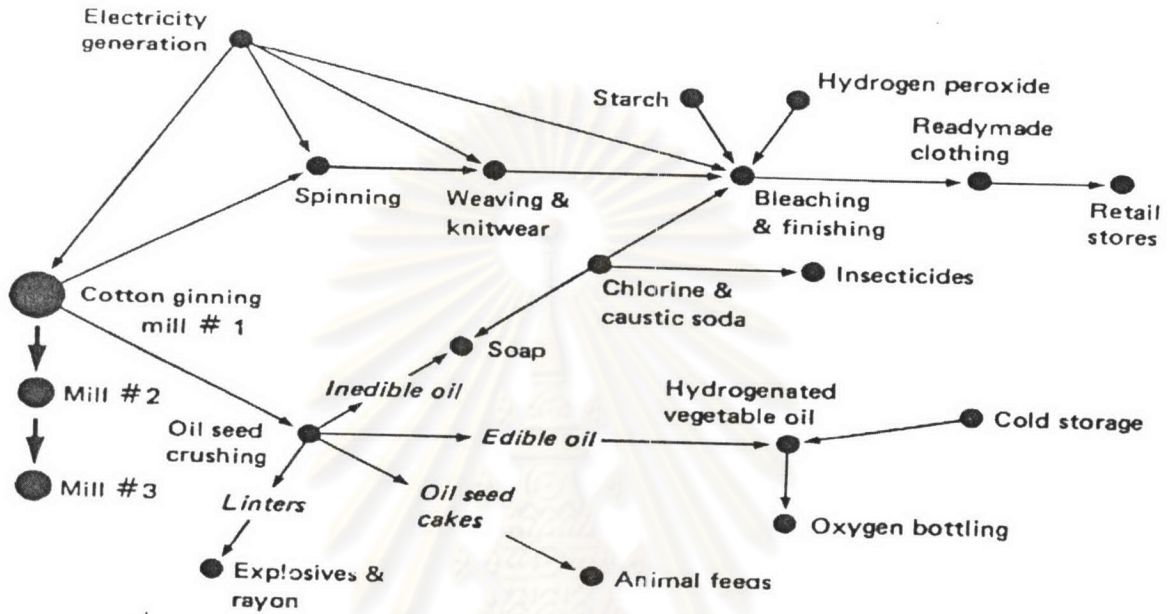
2.4.1 ความเชื่อมโยงและการพัฒนาทางอุตสาหกรรม (Linkages and industrial development)

สินค้าขั้นพื้นฐานส่วนมากถูกผลิตมาจากวัตถุดิบผ่านขั้นตอนการแปรรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้สามารถมองได้ว่าเป็นขั้นตอนการผลิต ในโรงงานหนึ่งๆ อาจมีหลายขั้นตอนการผลิต แต่บ่อยครั้งที่โรงงานเหล่านี้จะมีความชำนาญในขั้นตอนการผลิตจำนวนน้อย ทำให้เกิดห่วงโซ่ของความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมหรือภายในอุตสาหกรรมเดียวกัน ความเชื่อมโยงเหล่านี้จะต้องมีองค์ประกอบทางด้านพื้นที่ประกอบด้วย ดังนั้น การวางแผนระบบอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงที่ดีนั้นก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการวางแผนภาคและโครงสร้างทางเศรษฐกิจในประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยผลของอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ได้แก่

- อุตสาหกรรมใหม่ๆ ก่อให้เกิดตลาดภายในสำหรับวัตถุดิบทางการเกษตร อาหารในภาคการเกษตรที่กำลังขยายตัว
- อุตสาหกรรมใหม่ๆ ก่อให้เกิดความเชี่ยวชาญด้านภายใน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและก่อให้เกิดการลดความพึ่งพาชาติที่พัฒนาแล้ว
- อุตสาหกรรมใหม่ๆ สร้างงานให้กับแรงงานที่ล้นหรือตกงานของภาคเกษตร
- อุตสาหกรรมใหม่ๆ กระตุ้นการผลิตทางการเกษตรและสร้างความต้องการผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมและบริการในพื้นที่ชนบท

ดังนั้น นโยบายการกระจายอุตสาหกรรม โดยผ่านการดำเนินการลดลงตามลำดับขั้น (Graduated Hierarchy) ของศูนย์กลางระดับต่างๆ จะช่วยลดความเจริญเติบโตอย่างมากเกินไปของเมืองโตเดี่ยวเช่น กรุงเทพฯ นครราชสีมา เชียงใหม่ การสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมืองรอง และนโยบายความเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ชนบทโดยรอบโดยการสนับสนุนทางการค้าอาจจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการนำเอาประโยชน์ของการพัฒนาทางอุตสาหกรรมสมัยใหม่ให้แก่หมู่บ้านและยังคงการจัดเรียงทางหน้าที่ของพื้นที่ (Functional Spatial Organization) ได้ในประเทศที่กำลังพัฒนา

ทั้ง Hirschman Myrdal Perroux และ Balwin ล้วนเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการวางแผนที่ตั้งทางอุตสาหกรรมเพื่อที่จะส่งเสริมความเชื่อมโยงต่างๆ ทั้งความเชื่อมโยงอุตสาหกรรมต้นน้ำ (Forward Linkages) และปลายน้ำ (Backward Linkages) ดังแสดงในรูปที่ 2.7

รูปที่ 2.7 แสดงความเชื่อมโยงอุตสาหกรรมต้นน้ำ (Forward Linkages) และปลายน้ำ (Backward Linkages)

2.5 แนวความคิดและทฤษฎีด้านการพัฒนาการเกษตร

การพัฒนาการเกษตร โดยทั่วไปหมายถึง

- การพัฒนาความเป็นไปได้ หรือศักยภาพในการผลิตทางการเกษตร
- การพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร เช่น การปฏิวัติเขียว ซึ่งหมายถึง การปฏิวัติการเกษตรด้วยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่
- ความสามารถในการยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกร เช่น การเปลี่ยนการเกษตรดั้งเดิม คือ การใช้เทคโนโลยีเก่า ไปเป็นการเกษตรแผนใหม่หรือการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น
- การผลิตทางการเกษตรพร้อมไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- การเพิ่มการผลิตทางการเกษตร โดยลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืช เป็นต้น

โดยทั่วไปจะแบ่งการเกษตรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) การเกษตรแผนใหม่

มุ่งไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืชจำนวนมาก เป็นการผลิตทางการเกษตรที่ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

2) การเกษตรทางเลือกใหม่

มีการเรียกต่างๆ กันไป เช่น การเกษตรยั่งยืน การเกษตรธรรมชาติ การเกษตรพอเพียง การเกษตรฟื้นฟู เป็นต้น แต่สรุปแล้วก็คือ การเกษตรที่มีความหมายตรงข้ามกับการเกษตรแผนใหม่นั้นเอง

2.5.1 การเกษตรทางเลือกใหม่

เป็นการเกษตรเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากร ใช้ปัจจัยการผลิตภายนอกในระดับต่ำ และฟื้นฟูตัวเองขึ้นได้ใหม่ ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยเกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยเคมีหรือยากำจัดศัตรูพืชก็ยังสามารถทำการเกษตรที่ยั่งยืนได้ ตราบที่การใช้สารเคมีดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อภายนอกหรือสภาวะแวดล้อม

ในหลายสิบปีที่ผ่านมา ประเทศต่างๆ ใช้นโยบายพัฒนาการเกษตรไปในทางที่ให้มีการใช้ปัจจัยภายนอกมากขึ้น เพื่อเพิ่มการผลิตอาหารให้พอเพียงกับการบริโภค ซึ่งมีผลทำให้ มีการใช้สารเคมีและเครื่องจักรกลการเกษตรแผ่ขยายไปทั่วโลก

การพัฒนาดังกล่าวนี ในอีกทางหนึ่งก็เป็นการละเลยต่อกระบวนการทางธรรมชาติ มีการใช้สารเคมีเข้ามาทดแทนกระบวนการควบคุมศัตรูพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยคอกที่ได้จากธรรมชาติ เกษตรกรต้องพึ่งพิงอยู่กับแหล่งข่าวสารที่ได้มาจากผู้จำหน่ายปุ๋ยและสารเคมีดังกล่าว นักวิจัยและนักส่งเสริมการเกษตรที่มุ่งใช้แหล่งความรู้จากภายนอกแทนที่จะมุ่งพัฒนาทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่น และเกษตรกรต้องพึ่งพิงอยู่กับแหล่งพลังงานที่ต้องซื้อจากภายนอกมากกว่าพลังงานที่พัฒนาขึ้นได้เอง ซึ่งการพัฒนาการเกษตรดังกล่าว ได้ทำให้ทรัพยากรที่มีคุณค่าอยู่ตามธรรมชาติกลายเป็นของเหลือใช้ และต้องทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์

ในทางตรงกันข้ามกับการเกษตรแผนใหม่ การเกษตรที่ยั่งยืน มุ่งไปที่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในฟาร์มให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้น้อยที่สุด หรือหันไปฟื้นฟูทรัพยากรที่มีอยู่ในฟาร์มอย่างมีประสิทธิภาพหรือดำเนินการทั้งสองอย่างควบคู่กันไป

การเกษตรยั่งยืนในที่นี้ จึงเป็นการผลิตการเกษตรทั้งที่เป็นอาหารและไม่ใช่อาหาร เพื่อบรรลุเป้าหมายดังต่อไปนี้

- 1) ให้มีการใช้กระบวนการทางธรรมชาติ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน และการใช้ระบบการกำจัดศัตรูพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น นก เป็ด หรือปลา เพื่อการผลิตทางการเกษตร
- 2) ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และปัจจัยการผลิตที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่อีกไม่ได้ อันมีผลต่อการเกิดมลภาวะและทำลายสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพอนามัยแก่เกษตรกร แรงงานการเกษตร และผู้บริโภค และจะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในฟาร์มอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อลดต้นทุนผันแปรให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้
- 3) มุ่งไปสู่การใช้ทรัพยากร สร้างโอกาส และการพัฒนาการเกษตรในแนวทางที่จะสร้างความเป็นธรรมแก่สังคม
- 4) ใช้กระบวนการควบคุมและกำจัดศัตรูพืชที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
- 5) มุ่งใช้แนวทางปฏิบัติและภูมิปัญญาของท้องถิ่น และคิดค้นแนวทางใหม่ ที่นักวิทยาศาสตร์ยังขาดความรู้ หรือกระบวนการที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรอย่างกว้างขวาง
- 6) มุ่งให้เกษตรกร และชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้
- 7) ทำการผลิตทางการเกษตร ในระดับที่ผสมผสานกลมกลืนกับข้อกำหนดของธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว
- 8) มุ่งทำการผลิตที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและกำไร โดยเน้นการบริหารจัดการฟาร์มแบบผสมผสาน ตลอดจนอนุรักษ์ดิน น้ำ พลังงาน และทรัพยากรชีวภาพ

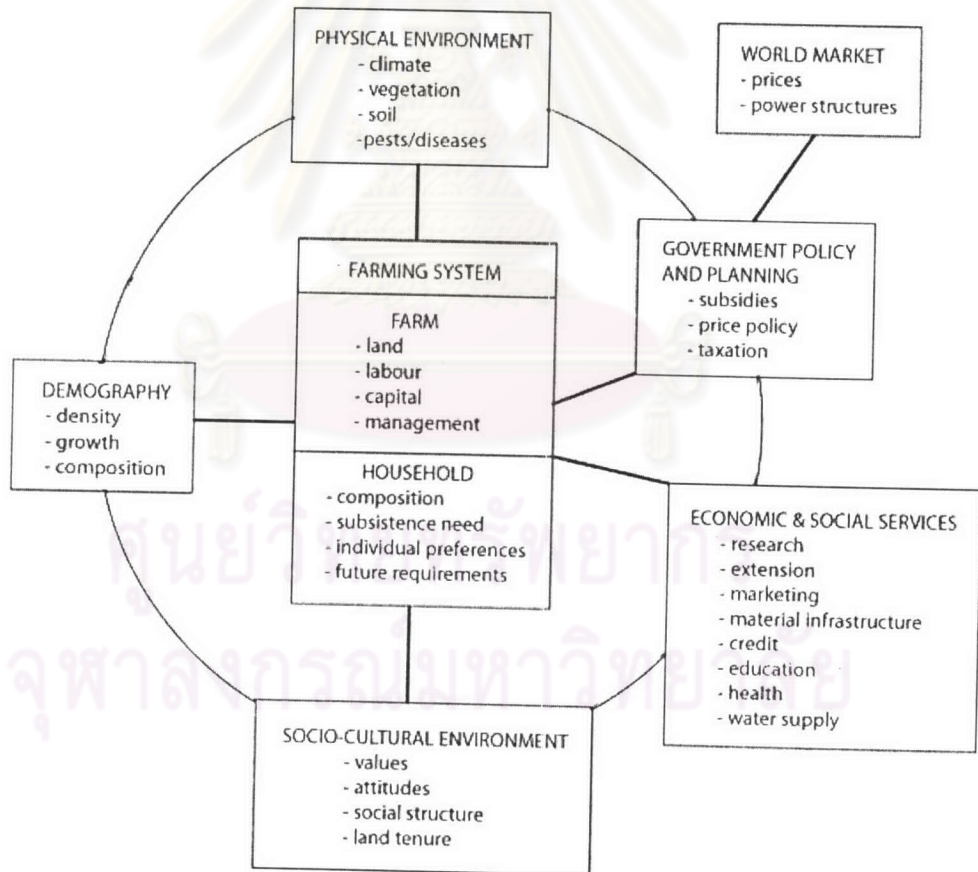
การเกษตรที่สามารถบรรลุเป้าหมายทั้งหมดที่วางนี้ เป็นการเกษตรที่ผสมผสานกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเกษตรยั่งยืนจึงเป็นเทคโนโลยีการจัดการการเกษตรที่มีวัตถุประสงค์ในการที่จะควบคุมศัตรูพืช ตลอดจนอนุรักษ์ดินและน้ำในระดับฟาร์ม การจัดการดังกล่าวมีความหลากหลาย และมีการเชื่อมต่อสัมพันธ์กัน ผลผลิตร่วมหรือของเหลือจากกระบวนการผลิตของเกษตรกรคนหนึ่ง จะไปเป็นปัจจัยการผลิตของเกษตรกรคนอื่นๆ จะมีการใช้กระบวนการทางธรรมชาติ เพื่อทดแทนปัจจัยการผลิตจากภายนอก ดังนั้น จึงเป็นการผลิตทางการเกษตรที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม คำว่า ยั่งยืน ในที่นี้อาจจะเข้าใจไม่ตรงกัน เนื่องจากมีความหมายได้หลายแง่หลายมุม ตามความเข้าใจทั่วไปนั้น ความยั่งยืนจะหมายถึง ความสามารถที่จะคงอยู่เป็นระยะเวลายาวนาน หรืออาจจะหมายถึง ความสามารถในการฟื้นฟูตัวเองให้กลับมาเริ่มต้นใหม่ได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแล้ว ความยั่งยืนอาจจะหมายถึง การไม่ทำลายหรือไม่ทำให้

ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม หรือในอีกแง่หนึ่งก็คือ การพัฒนาที่พิจารณาถึงสิ่งแวดล้อม หรือในทางเศรษฐศาสตร์นั้น การพัฒนาการเกษตรจะมีความยั่งยืนก็ต่อเมื่อมีอัตราการเจริญเติบโตเท่าเดิมอย่างต่อเนื่อง หรือมีการเจริญเติบโตโดยไม่มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

2.5.2 การเกษตรยั่งยืน

คำว่า การเกษตรทางเลือกใหม่ แม้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในปัจจุบัน แต่น้อยคนนักที่เข้าใจถึงความหมายที่แท้จริง ส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นการทำเกษตรแบบพอเพียง พอมีพอกิน หรือเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ที่จะต้องลดปริมาณการผลิต หรือลดประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรลงเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นผลทำให้รายได้ของเกษตรกรลดลง ในแง่ของเกษตรกรแล้วจึงเป็นความหมายไปในทางลบ

รูปที่ 2.8 แสดงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตร ที่มา : Guidelines for Rural Centre Planning(1979)

2.5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตร ดังแสดงในรูปที่ 2.8

ข้อจำกัดทั้งหลายส่วนใหญ่มาจากภาคการเมือง ดังนั้น เพื่อการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง ต้องแก้ไขโดยอาศัยโครงสร้างอำนาจที่มีอยู่ ในภาวะปัจจุบันเกษตรกรส่วนมากไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายระดับภาคหรือระดับประเทศเลย

การวางแผนและการตัดสินใจของการพัฒนาไม่ควรจะดำเนินไปโดยเพื่อเกษตรกร หากแต่จะต้องดำเนินไปพร้อมกับพวกเขามากกว่า

2.5.4 กิจกรรมที่สนับสนุนภาคการเกษตร

ดังนั้น จึงต้องมีกิจกรรมที่สนับสนุนภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะจากนโยบายของรัฐ กิจกรรมเหล่านี้ได้แก่ ส่วนขยายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การตลาด แหล่งกู้ยืมเงิน สาธารณูปโภค สาธารณูปการเช่นถนน คลังเก็บผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง โรงซ่อมเครื่องมือทางการเกษตร

2.5.5 ผลกระทบของความยากจนต่อพฤติกรรมของเกษตรกร

ความยากจนกำหนดพฤติกรรมของเกษตรกรทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.5.5.1 ในทางตรง

- 1) กำหนดการเก็บเกี่ยวเช่น ส่วนเกินทางการตลาดต้องถูกขายอย่างทันทีหลังเก็บเกี่ยวในขณะที่ราคายังต่ำอยู่ เนื่องจากความจำเป็นในการใช้เงินหรือชำระหนี้สิน นอกจากนี้ ยังขาดแคลนคลังเก็บผลผลิต (Storage Facility)
- 2) รายได้ส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน โดยเฉพาะช่วงก่อนการเก็บเกี่ยว
- 3) ขาดแคลนเงินทุนจึงต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนและบริโภคในครัวเรือน ผลผลิตที่ได้จึงต้องถูกแบ่งส่วนไป
- 4) รายได้ทางการเกษตรมีไม่เพียงพอทำให้ต้องหาแหล่งรายได้ใหม่ๆ เพิ่ม
- 5) เกษตรกรไม่มีเงินสดสำหรับปรับปรุงปัจจัยการผลิต ส่วนธนาคารหรือแหล่งเงินกู้อื่นๆ ก็มีความเสี่ยงที่จะให้เกษตรกรกู้เช่นกัน

2.5.5.2 ในทางอ้อม(แต่ก็รุนแรงไม่แพ้กัน)

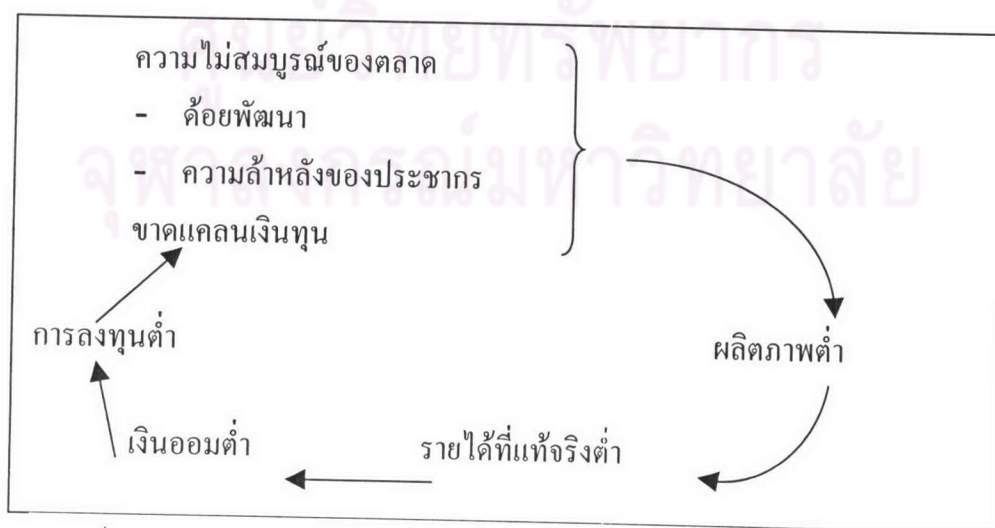
- 1) ระดับการใช้เทคนิคทางการเกษตรต่ำทำให้ผลผลิตที่ได้ค่อนข้างต่ำ แม้ในบางแห่งที่มีประวัติศาสตร์ของการใช้ระบบชลประทานที่ซับซ้อน แต่เกษตรกรโดยทั่วไปไม่สามารถควบคุมสภาวะแวดล้อมได้ ทำให้ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอก
- 2) ความยากจนมักจะแสดงให้เห็นเป็นนัยถึงความมั่นคงปลอดภัยและการลดความเสี่ยง ทำให้เกษตรกรที่ยากจนมักจะเน้นไปที่ผลผลิตที่น้อยกว่าและมักจะเป็นผลผลิตเพื่อการยังชีพของตนเองมากกว่าเพื่อการอุตสาหกรรม ซึ่งอาจทำให้ภาพรวมของเกษตรกรไม่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ส่วนเกษตรกรที่มีฐานะก็จะสามารถเสี่ยงในการเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น

2.5.6 วงจรของความยากจน

दारणी(2543)ได้อธิบายถึงลักษณะพื้นฐานของประเทศที่ด้อยพัฒนาดังนี้

- 1) มีการผลิตสินค้าขั้นปฐมภูมิ(Primary Products) ซึ่งได้แก่ สินค้าเกษตรกรรมประเภทต่างๆ
- 2) มีความกดดันด้านประชากร(Population Pressure)
- 3) มีทรัพยากรธรรมชาติที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา
- 4) มีประชากรที่ล้าหลังในด้านเศรษฐกิจ
- 5) ขาดแคลนเงินทุน
- 6) การค้าระหว่างประเทศมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจมาก

และยังได้กล่าววว่า ความยากจนเรื้อรังเป็นอุปสรรคในการพัฒนา อันเนื่องจากผลผลิตทางการ

รูปที่ 2.9 แสดงวงจรของความยากจน

ที่มา : ดารणी(2543)

เกษตรต่ำและหลังจากสนองความต้องการในการบริโภคในครัวเรือนแล้ว จะเหลือเงินเล็กน้อยสำหรับการสะสมทุน เนื่องจากมีรายได้ที่แท้จริงต่ำกว่าการออมทรัพย์จึงมีน้อย และจากการที่ขาดแคลนเงินทุนรวมกับความไม่สมบูรณ์ของตลาดอันเนื่องจากการนำทรัพยากรมาใช้ไม่เต็มที่หรือมีประชากรล้าหลัง ทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำไปด้วย วนเวียนไปไม่รู้จบเรียกว่า วงจรซ้ำร้ายของความยากจน ดังแสดงในรูปที่ 2.9

2.5.7 เศรษฐกิจของชาติกับการเกษตรกรรม

สถานะของภาคเกษตรในเศรษฐกิจระดับชาตินั้นมีปัจจัยดังนี้

- 1) จำนวนประชากรในภาคเกษตรมีมากกว่าภาคอื่นๆ แม้ว่าภาคอื่นจะมีการเจริญเติบโตที่ดีกว่า
- 2) เนื่องจากความต้องการที่ดินมีมากขึ้น ที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้นจึงทำให้
- 3) เกิดการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น ทั้งจากการเพิ่มแรงงานหรือปัจจัยการผลิตเช่นปุ๋ยเม็ดพันธุ์ผสมแบบใหม่ๆ
- 4) รัฐมักให้ความสำคัญแก่ชุมชนเมืองมากกว่าชนบท และสาธารณูปโภคสาธารณูปการในเมืองมักจะมีราคาแพงกว่าที่ต้องสร้างในชนบท นอกจากนี้ รัฐยังสร้างโอกาสจ้างงานในเมืองมากกว่า
- 5) เกษตรกรมีอำนาจต่อรองกับรัฐน้อยกว่าและมักจะไม่มียศกรที่แข็งแกร่งพอมารองรับ ซึ่งหมายความว่า
- 6) เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งทางด้านราคาผลผลิตที่กำหนดโดยตลาดหรือพ่อค้าคนกลาง ราคาปัจจัยการผลิตที่สูง ซึ่งท้ายที่สุดนำไปสู่ภาวะความยากจนและความไม่เป็นธรรมของสังคม

2.6 แนวความคิดและทฤษฎีสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ก็มีผลต่อบทบาทของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตร เช่น การนิยมให้ลูกหลานเลิกอาชีพทำการเกษตร การไม่เลี้ยงหมูของชาวมุสลิม โครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไปก็เช่นกัน เช่นการแบ่งชนชั้น รูปแบบการเป็นผู้นำ รูปแบบการถือครองที่ดิน สุขภาพหรือการศึกษา

2.7 แนวความคิดด้านแบบจำลองทางสิ่งแวดล้อม

โมเดลทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้ว ดูเหมือนจะมีโมเดลทางสิ่งแวดล้อมเท่านั้นที่สามารถพัฒนาไปได้มากที่สุด ในโมเดลนี้มองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ การเจริญเติบโตของเผ่าพันธุ์ใดๆ ไม่ว่าพืชหรือสัตว์ถูกกำหนดโดยสภาวะแวดล้อม มนุษย์นั้นมีความสามารถที่จะใช้ประโยชน์จากสภาวะแวดล้อมได้อย่างมากที่สุด แต่ระบบนิเวศนั้นก็มิระดับความสามารถในการรองรับของมันเองและความสามารถในการรองรับก็มีหลายระดับและเป็นพลวัตอีกด้วย ถ้ามนุษย์รบกวนสมดุลของสภาวะแวดล้อมก็จะเป็นการทำลายสภาวะแวดล้อมแล้วส่งผลกระทบกลับมาที่ตัวมนุษย์เอง

โดยปรกติแล้ว ความเจริญของมนุษยชาติ(Growth) หมายถึง มลพิษต่างๆ ประเทศที่ด้อยพัฒนาควรที่จะต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับการใช้แรงงานจำนวนมาก การใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย ไม่จำเป็นต้องเน้นอุตสาหกรรมอย่างหนัก ควรมุ่งเน้นไปในอุตสาหกรรมในครัวเรือนหรือภายในหมู่บ้าน

- 1) การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วพิสูจน์แล้วว่าส่งผลที่เลวร้ายต่อมนุษย์ในอนาคต การบุกเบิกที่ดินทำกินใหม่ๆ จากการทำลายป่าเขตร้อนโดยที่ดินเหล่านี้ไม่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรมอย่างหนักที่มีผลต่อการเสื่อมของดินและการชะล้างหน้าดินอันอุดมสมบูรณ์ไป นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์จากการตัดไม้ทำลายป่าโดยไม่มีการปลูกทดแทน
- 2) เกือบทุกประเทศในสมาชิกของ ESCAP พบว่า ประชากรในชนบทมีอัตราเพิ่มมากกว่าประชากรในเมืองเสียอีก ซึ่งหมายความว่า มีประชากรที่อยู่ในชนบทมากกว่าในเมือง ทำให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรที่ดินและจำเป็นจะต้องมีการจ้างแรงงานนอกภาคเกษตรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งไม่สามารถที่จะผ่อนคลายเป็นได้ด้วยการมีอุตสาหกรรมในเขตชนบทที่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก
- 3) สิ่งจำเป็น 2 ประการสำหรับความสำเร็จของอุตสาหกรรมในชนบท คือ
 - มีกระบวนการวางแผนอย่างระมัดระวัง รวมไปถึงการกำหนดอุตสาหกรรมที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่ การเก็บข้อมูล การสร้างโปรแกรม การนำไปปฏิบัติและการประเมินผล
 - การรวมเอาแผนทางอุตสาหกรรมเข้าไปในการวางแผนชนบท

2.8 แนวความคิดทางการบูรณาการ(Integrated approach)

คอตเตอร์(1976)กล่าวไว้ว่า สังคมที่กำลังพัฒนาใดๆ ที่ละเลยคนจนในชนบทจะขาดทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการพัฒนาไป การพัฒนาทางการเกษตรอาจจะเริ่มจุดเริ่มต้นที่ดี เพราะการเกษตรไม่ได้มีแต่เพียงหน้าที่พื้นฐานเท่านั้นแต่ยังมีหน้าที่คือการผลิตวัตถุดิบ ที่อาจเป็นฐานของการผลิตของอุตสาหกรรมอื่นๆ เพราะฉะนั้นการพัฒนาชนบทจึงต้องมีการวางแผนชนบทรวม หรือ

Integrated development planning ของกิจกรรม อุตสาหกรรม และบริการภายในพื้นที่ชนบท โดยเอาทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านองค์กร หรือทางด้านสิ่งแวดล้อม

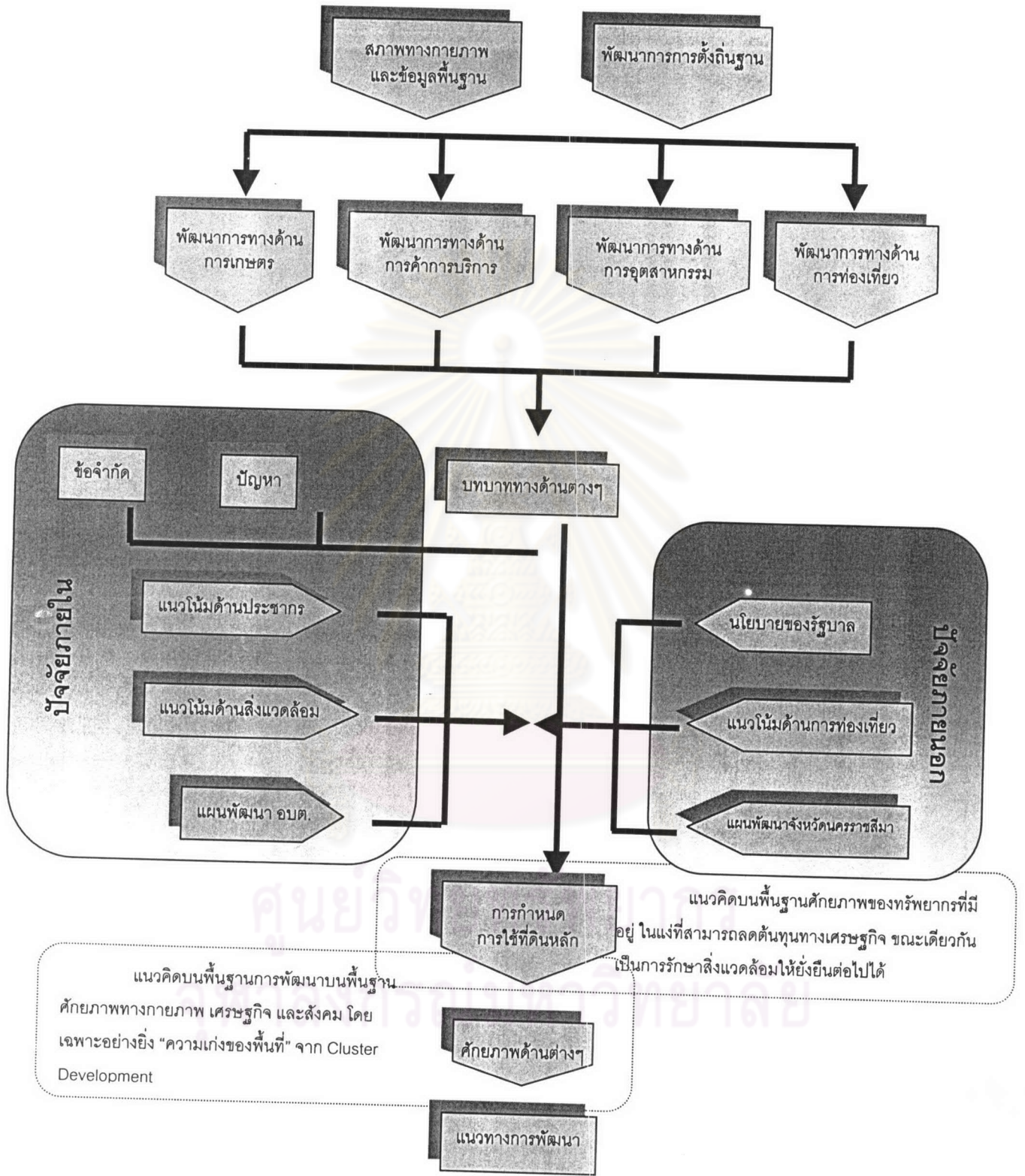
2.9 การวิเคราะห์ด้วยเทคนิค PSA (Potential Surface Analysis)

เป็นการกำหนดปัจจัยในการวิเคราะห์โดยแบ่งแยกพื้นที่ออกเป็น เซลล์กริด แยกเซลล์ตามพิสัยในแต่ละชุดข้อมูลตามศักยภาพที่กำหนดไว้ในปัจจัยข้างต้น มีการให้น้ำหนักความสำคัญแก่ชุดข้อมูล แล้วจึงมีการปรับค่าคะแนนให้อยู่ในชุดเดียวกัน จากนั้นจึงทำการซ้อนทับข้อมูลที่ตรงกัน เพื่อหาผลรวมในแต่ละเซลล์กริดข้อมูล จะได้ค่าคะแนนรวมซึ่งต้องนำมาจำแนกออกตามพิสัยที่เหมาะสม จะได้ศักยภาพตามลำดับของพีชแต่ละชนิดตามต้องการ

2.10 กรอบความคิดในการศึกษา

ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่อำเภอปากช่องนั้นมีทฤษฎีและแนวความคิดที่ได้จากต่างประเทศอยู่มากมายในด้านต่างๆ บางทฤษฎีเหมาะกับประเทศที่พัฒนาแล้วมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีที่นำมาย่อมมีประโยชน์ในการประกอบการวางแผนพัฒนาพื้นที่ซึ่งไม่ค่อนจะปรากฏในแนวความคิดของทางตะวันออก อย่างไรก็ตาม แนวความคิด ทฤษฎีที่ได้ทบทวนในเนื้อหาข้างต้นบทสามารถนำมาเป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาดังรูป 2.10 นี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2.10 แสดงกรอบความคิดในการศึกษา